

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота
на тему:
«Сурогатне материнство в Україні та правових системах інших країн»

Студента 5 курсу групи МПм-11
Галузь знань 29 Міжнародні відносини
Спеціальність 293 Міжнародне право
Лозовецького Богдана Сергійовича
Науковий керівник:
к. юр. наук, доц., завідувач кафедри
міжнародного та європейського права,
Саванець Л. М.

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	6
1.1. Поняття та види сурогатного материнства.....	6
1.2. Історичний розвиток інституту сурогатного материнства у світі.	8
1.3. Правове регулювання сурогатного материнства на міжнародному та національному рівнях.....	10
1.4. Етичні та соціальні аспекти сурогатного материнства.....	13
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ	15
2.1. Нормативне регулювання сурогатного материнства в Україні	15
2.2. Процедура сурогатного материнства: вимоги до сторін, укладання договору	18
2.3. Особливості реалізації сурогатного материнства в умовах війни.....	21
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ	24
3.1. Сурогатне материнство та правові заходи в зарубіжних країнах.....	24
3.2. Країни із суворими обмеженнями або заборобою сурогатного материнства.....	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження теми сурогатного материнства в Україні та правових системах інших країн є актуальним, оскільки ця практика набуває дедалі більшого поширення в умовах глобалізації репродуктивних технологій. Вивчення правового регулювання сурогатного материнства дозволяє краще зрозуміти особливості його реалізації в Україні, яка стала одним із світових центрів цієї індустрії, а також порівняти український досвід із підходами інших держав. Це дослідження може розкрити відмінності в правових, етичних і соціальних аспектах сурогатного материнства, а також виявити вплив культурних, економічних та історичних чинників на його регулювання.

Тема має глобальну актуальність через зростання попиту на репродуктивні послуги та супутні правові й етичні виклики. Аналіз сурогатного материнства в різних правових системах важливий для розуміння його впливу на суспільство, зокрема на права сурогатних матерів, біологічних батьків і дітей. Знання про різноманітність підходів до регулювання сприяє розвитку міжнародного правового співробітництва, вирішенню транскордонних конфліктів (наприклад, щодо визнання громадянства дітей) та вдосконаленню захисту прав людини в цій сфері.

Науково-практичне значення полягає у поглибленні наукового розуміння правового регулювання сурогатного материнства в Україні та світі. Дослідження може допомогти виявити спільні й відмінні риси в підходах до законодавчого регулювання, а також визначити основні принципи й прогалини в цій сфері. Результати роботи можуть бути корисними для розробки більш ефективних і гармонізованих правових норм, які сприятимуть розвитку репродуктивного права та забезпеченню справедливого балансу інтересів усіх сторін.

Науково-практичне значення дослідження проявляється у його потенційному застосуванні юристами, медиками та державними органами для кращого розуміння особливостей правового статусу сурогатного материнства в різних країнах. Це сприятиме ефективному вирішенню юридичних спорів, пов'язаних із міжнародним сурогатством, та захисту прав учасників процесу.

Об'єктом дослідження є сурогатне материнство як правовий і соціальний інститут у контексті національних і міжнародних правових систем.

Предметом дослідження є нормативно-правове регулювання сурогатного материнства, його принципи, процедури та особливості реалізації в Україні та інших країнах.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання сурогатного материнства в Україні, порівняння його з підходами інших правових систем, а також виявлення проблем і перспектив удосконалення законодавства в цій сфері. Дослідження спрямоване на збагачення наукового розуміння правових і етичних аспектів сурогатного материнства, а також на визначення шляхів для підвищення ефективності правового захисту прав громадян, залучених до цього процесу.

Методологія дослідження включатиме аналіз законодавства України та інших країн, наукових праць і практичних матеріалів, що стосуються сурогатного материнства. Джерелами даних можуть бути нормативні акти, судова практика, звіти міжнародних організацій і статистичні дані про репродуктивні послуги.

Методи дослідження охоплюватимуть порівняльний аналіз правових систем, історичний огляд розвитку інституту сурогатного материнства та критичний аналіз наукової літератури з теми.

Завдання дослідження включають аналіз таких аспектів:

1. Вивчення теоретичних основ і визначення поняття сурогатного материнства в правовому контексті.
2. Аналіз нормативно-правової бази сурогатного материнства в Україні та її особливостей.
3. Дослідження впливу сучасних умов (зокрема війни) на реалізацію сурогатного материнства в Україні.
4. Визначення проблемних аспектів правового регулювання сурогатного материнства в Україні.
5. Порівняльний аналіз правового регулювання сурогатного материнства в країнах із різними підходами (ліберальними та обмежувальними).

6. Вивчення спільних і відмінних рис у регулюванні сурогатного материнства в Україні та інших країнах.

7. Оцінка впливу міжнародного права на національні системи регулювання сурогатного материнства.

Наукова база дослідження. Під час написання курсової роботи було використано праці таких провідних вчених та дослідників, як: А. Ахмедова, М. Брюховецька, І. Верес, О. Гнатів, Є. Костик, Е. Куленбекова, Д. Віттенберг, М. Єстаф'єва, та ряд іноземних авторів.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається зі вступу, 3 розділів та 9 підрозділів, висновків та списку джерел, який містить 33 найменування. Загальний обсяг роботи складає 36 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

1.1. Поняття та види сурогатного материнства

Безпліддя у шлюбі залишається в край важливою та серйозною проблемою котра негативно впливає на соціальне та сімейне життя. У вирішенні цього складного питання стає наявність сучасних репродуктивних технологій, які значно спростили процес та урізноманітнили види зачаття. Донедавна безплідні пари мали лише обмежену кількість варіантів: всиновити дитину, або ж залишитися бездітними. Наразі існує ряд можливостей у проблематиці безпліддя, такі як сурогатне материнство, екстрапоральне запліднення та штучна інсемінація. Таким чином, різні нестатеві репродуктивні методи дозволять забезпечити виживання людського виду. Проте наявність такого начебто корисного методу може бути вкрай суперечливою та неординарною [14. с. 78].

Значна кількість пар мають потребу у допомозі із сурогатним материнством. Сурогатне материнство має значуще значення для людей, які не спроможні мати дітей. Послуга сурогатного материнства може реалізовуватись в гармонії, якщо делікатні питання, причетні до сурогатного материнства, вдало будуть регулюватись відповідним законодавством, яке захищатиме права сурогатної матері, майбутніх батьків і дитини, народженої шляхом сурогатного материнства [18].

Сурогатне виношування передбачає штучне запліднення жінки генетичним матеріалом чоловіка. При здійсненні цього методу яйцеклітина та сперматозоїд змішуються в культуральному посуді, де яйцеклітина запліднюється, а ембріон імплантується напрямку в матку жінки. Сурогатне материнство — це наукове продовження здатності до репродукції, яка існує в природі.

За останні 20 років сурогатне материнство здобуло визнання як прийнятний та допоміжний репродуктивний спосіб для пар з безпліддям, які хочуть мати дитину, біологічно споріднену принаймні з одним із батьків. Розвиток сурогатного материнства активно підтримується у низці країн які визнали його законність. Завдяки своїм перевагам удосконалення такого роду технологій як інсеменція та

екстракорпоральне запліднення, зробили сурогатне материнство дієвим та вкрай практичним варіантом репродукції [14. с. 79].

На сьогодні існує два види сурогатного материнства: традиційне та гестаційне. Головна відмінність між ними полягає у генетичному зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною.

При традиційному сурогатному материнстві носій сурогатної матері забезпечує власну яйцеклітину для запліднення і виношує вагітність, що настала. Раніше цей вид сурогатного материнства був більш поширений, але зараз через розвиненість репродуктивних технологій зустрічається не так часто, ніж гестаційне сурогатне материнство.

Традиційне сурогатне материнство загалом ґрунтується на тому, що сурогатна мати надає власну яйцеклітину одночасно із виношуванням вагітності. Вона виступає як біологічною, так і рідною матір'ю. Сурогатна мати може бути відомою заздалегідь, вона може бути їхнім другом або членом сім'ї.

Гестаційне сурогатне материнство - це метод, якому надають перевагу останнім часом. При цьому варіанті сурогатна мати не має біологічного зв'язку з дитиною, яку вона виношує. Замість цього, майбутні батьки надають яйцеклітину і сперматозоїди, а ембріон створюється шляхом екстракорпорального запліднення (ЕКЗ). Цей ембріон імплантується в матку сурогатної матері, де сурогатна мати виношує і народжує дитину. Існують різні види гестаційного сурогатного материнства, включаючи комерційне, альтруїстичне, приватне та незалежне сурогатне материнство. Ключові аспекти:

- ЕКЗ або лікування безпліддя проводиться з використанням передбачуваної яйцеклітини матері та сперми батька;
- отриманий ембріон переноситься в матку сурогатної матері;
- сурогатна мати не має біологічних зв'язків з дитиною, яку вона народила;
- майбутні батьки, як правило, автоматично визнаються законними батьками;

- зазвичай має вищі початкові витрати на ЕКЗ, але простіший юридичний процес;
- дозволяє одному або обом майбутнім батькам поділитися генетичним кодом з дитиною [24].

Існує дві форми оплати за сурогатне материнство: альтруїстичне (безкоштовне) та комерційне (платне). При альтруїстичному підході сурогатна мати зазвичай не отримує фінансової винагороди, окрім відшкодування витрат, пов'язаних із вагітністю. Її основною мотивацією є бажання безкорисливо допомогти парі, яка не може мати дітей, реалізувати їхню мрію про батьківство. У комерційному форматі сурогатна мати одержує додаткову плату, що перевищує прямі витрати. У таких випадках часто залучається агентство, яке займається підбором сурогатних матерів для майбутніх батьків і координує весь процес, забезпечуючи його безперебійність [27, с. 623].

1.2. Історичний розвиток інституту сурогатного материнства у світі.

Перша згадка про сурогатне материнство міститься в біблійній історії про Авраама і Сару в « Книзі Буття ». Подружжя довгий час не могло зачати власну дитину, оскільки Сара була безплідною. Тому Сара обрала свою служницю Агар, щоб та стала матір'ю дитини Авраама. Це перший випадок традиційного сурогатного материнства, в якому вагітність встановлюється за участю яйцеклітини сурогатної матері і сперми передбачуваного батька. Незважаючи на те, що Сара не мала біологічного зв'язку з дитиною, вони з Авраамом оголосили всім, що це їхня дитина [16].

Традиційний тип процесу, ще близько 30 років тому вважався єдиним дієвим способом для майбутніх батьків мати дитину за допомогою допоміжного материнства. Даний спосіб сурогатного материнства зіткнувся із значною кількістю перешкод на своєму шляху в ХХ столітті, як з точки зору моралі, так і з точки законодавства. Народжені діти таким методом вважались позашлюбними у більшості країн. Скептики та критики цього способу вважали, що вагітність могла

статись тільки природнім шляхом, та була неприйнятним варіантом для подружніх пар того часу.

Активні дослідження в цій галузі почалися вже в 1677 році, коли Антоні ван Лавенгук (Antoni van Leeuwenhoek), засновник наукової мікроскопії, детально вивчив сперму і виявив сперматозоїди. Виявилося, що чоловіча сперма є основою сім'ї, а жіноча утроба забезпечує сприятливе середовище для розвитку плоду.

Тоді, у 18 столітті, в 1790 році, шотландський хірург і сексолог Джон Хантер (John Hunter) вирішив боротися з безпліддям за допомогою шприца і чоловічої сперми і провів першу внутрішньоматкову інсемінацію - аналог штучного запліднення, зі спермою чоловіка жінки, ввівши генетичний матеріал безпосередньо в матку сурогатної матері.

Погляньмо на хронологію подій у сфері допоміжних репродуктивних технологій:

1. У 1976 році юрист Ноел Кін уклав першу юридичну угоду про альтруїстичне традиційне сурогатне материнство (без винагороди сурогатній матері). Цей досвід Кін використав для заснування центру репродуктивної медицини, який відіграв важливу історичну роль в становленні цього методу у США;

2. 1978 рік - народження першої дитини за допомогою штучного запліднення (ЕКЗ);

3. 1979 рік - підписано перший платний контракт на традиційне сурогатне материнство між іноземними батьками та сурогатною матір'ю Елізабет Кейн, 37 років, зі штату Іллінойс, США. Жінка отримала 10 000 доларів США за виношування і народження дитини, народженої з її власних яйцеклітин і сперми майбутнього батька. Кейн вже мала дитину і віддала її на всиновлення, але вона не була готова до емоцій, викликаних цим досвідом, і до труднощів, з якими вона зіткнеться після народження дитини. Пізніше вона шкодувала, що стала сурогатною матір'ю, і навіть написала про це книгу (*«Birth Mother: The Story of America's First Legal Surrogate Mother»*);

4. У 1982 році вперше у світі народилася дитина з донорської яйцеклітини;

5. Між 1984 і 1986 роками відбувся найвідоміший випадок в історії традиційного сурогатного материнства - «Справа М». Білл і Бетсі Стерн домовилися з сурогатною матір'ю, Мері Бет Уайтхед, за 10 000 доларів.

Піонерами сурогатного материнства вважаються Патрік Стептоу (Patrick Steptoe) і Роберт Едвардс (Robert Edwards) з Великобританії. У 1989 році вони успішно перенесли ембріони від генетичних батьків, створених в результаті ЕКЗ, до сестри безплідної жінки. Експеримент був вдалим, відкривши новий розділ в історії людської репродукції. З часом технології йшли ще далі, і у 1999 році було розроблено програму SPAR, яка дозволяє інфікованому ВІЛ чоловікові стати біологічним батьком своїх дітей без загрози передачі захворювання.

Сурогатне материнство далеко не те, чим воно було до кінця 20 століття. Сьогодні поєднання медичних інновацій, що швидко розвиваються, і різних доступних видів сурогатного материнства допомагають майбутнім батькам відновити сім'ї, а сурогатні матері назавжди змінюють життя людей [16].

Історія сурогатного материнства тільки починається. І з огляду на його постійно мінливий характер, варто очікувати, що в майбутньому до цієї історії буде додано багато нових розділів.

1.3. Правове регулювання сурогатного материнства на міжнародному та національному рівнях

Питання правового регулювання сурогатного материнства джерелами міжнародного права є надзвичайно дискусійним і проблемним, з огляду на дискусійність та неоднозначність даного методу репродукції.

Станом на 2024 рік не існує цілісної та уніфікованої міжнародної координації щодо сурогатного материнства. Більшість країн світу намагаються врегулювати процес забезпечення права на материнство/батьківство для подружніх пар у межах своїх національних нормативно-правових актів. При цьому низка країн взагалі заперечує можливість сурогатного материнства. Зокрема, сурогатне материнство не визнається в Пакистані, Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), Франції, Австрії, Норвегії, Італії, Німеччині та Швейцарії воно заборонене і вважається незаконним, а

у Швеції заборона закріплена законодавчо (Шведський батьківський кодекс 1949 року).

Інша група країн (Бельгія, Нідерланди, Велика Британія, Чехія та Греція) дозволяють альтруїстичне сурогатне материнство, але з певними законодавчими обмеженнями. У Бельгії сурогатне материнство регулюється спеціальним законодавством, яке в першу чергу регулюється чинним Цивільним кодексом Бельгії (2019) та різними нормативно-правовими актами про репродуктивні технології, такими як Закон Бельгії «Про медичну допоміжну репродукцію та та призначення надлишкових ембріонів і гамет» (2007) [22, с. 171].

В силу наявних відмінностей в національному законодавстві, що регулює сурогатне материнство, існує необхідність в міжнародному співробітництві та гармонізації законів, що стосуються допоміжних репродуктивних технологій.

Забезпечення прав дитини, батьків та сурогатних матерів повинно міститись у міжнародній конвенції, або у юридичній обов'язковій угоді між країнами про визнання законного батьківства та можливих питань громадянства. Існує позитивна практика прийняття низки декларацій та меморандумів, які, не будучи юридично зобов'язуючими договорами, впливають на укладення міжнародних договорів. Зокрема, це Загальна декларація прав людини (1948), прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, вважається основоположним документом у сфері захисту прав людини і вплинула на подальші міжнародні договори та конвенції у сфері захисту прав людини.

Сурогатне материнство зараз визнається в Білорусі, Великобританії, Грузії, Росії, США, Україні та інших країнах. Законодавство цих країн по-різному регулює використання цієї технології.

Слід зазначити, що країни, які дозволяють комерційне сурогатне материнство, здебільшого є країнам з економікою, що розвивається. Жінки з країн зі скрутним економічним становищем часто вимушені брати на себе роль сурогатної матері, щоб заробити грошей. Є чимало прикладів, де саме комерційне сурогатне материнство спонукає до експлуатації жінок у країнах з нестабільним економічним станом.

Країни які встигли себе зарекомендувати як центри репродуктивного туризму почали реагувати на зловживання пов'язані з комерційним сурогатним материнством та діяти на подібні кейси найрадикальнішим чином. У 2012, близько 10 000 іноземних клієнтів відвідали Індію з метою надання репродуктивних послуг; майже 30% з них були самотніми, або гомосексуалістами. Через часті запити на материнство з боку іноземців Індія після тривалого періоду в 10 років таки заборонила комерційне материнство для іноземних громадян. Даному рішенню передував позов пані Джаярші Вад до Верховного суду Нью-Делі, в якому вона скаржилася, що сурогатне материнство грубо порушує права жінок на життя і свободу. За прикладом Індії дане оновлення набуло заборони і в інших країнах, які раніше були «притулками для сурогатного материнства».

Через заборону на комерційне материнство в Індії, а також в Таїланді, Камбоджі та Непалі, центр міжнародного репродуктивного туризму змістився до країн Східної Європи, лідерами яких у цій сфері є Україна, Росія, Білорусь та Грузія. Укладання договорів про сурогатне материнство містило фактор відсутності державного контролю, що в подальшому вилилось у відсутність статистичних даних про кількість дітей, народжених сурогатними матерями. Широкого розголосу ця проблема набула лише після того, як журналісти виявили десятки дітей, народжених сурогатними матерями, яких їхні біологічні батьки не змогли забрати через закриття державних кордонів на період карантину спричиненого пандемією коронавірусу (COVID-19) [25, с. 2878-2879].

Здається, що розробка міжнародного документа спрямованого на захист прав дітей, народжених із застосуванням технології сурогатного материнства, є єдиним можливим шляхом вирішення питань, що виникають у цій сфері. Уніфікація правового регулювання у сфері застосування технологій сурогатного материнства має здійснюватися на основі основного принципу, закріпленого в п. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини - принципу найкращого забезпечення інтересів дитини.

1.4. Етичні та соціальні аспекти сурогатного материнства

Ідея біоетики та сурогатного материнства вічно співіснує з етичними та соціальними дискусіями. Сурогатне материнство охоплює не лише правові та прямі аспекти цієї процедури, а і соціальну складову, суспільний бік який потребує своєчасного обговорення та аналізу. Через невизначеність та неоднозначність статусу сурогатного материнства у національному та міжнародному контекстах, постає необхідність у регулюванні саме соціального та етичного аспекту.

Наявна складність у трактуванні та регуляції підкріплена суттєвою відмінністю в етичних та доктринальних підходах різних країн, етносів та груп людей. Одним з ключових та вічних питань щодо сурогатного материнства завжди є міжнародна регуляція та спроби зробити загальний нормативний документ який би розставив би усе на свої місця, однак завжди будуть противники цього. Теперішня індивідуальна система регулювання сурогатного материнства проявляє себе не ідеально, однак вона не стоїть на місці.

Дивним видається те як досі у жодному міжнародному документі який би стосувався прав людини немає чітких норм по сурогатному материнстві. Практика сурогатного виношування була давно відкрита, та вдосконалена з плином часу, а такі документи як Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) так і не передбачають захист репродуктивних прав людини. Навіть Конвенція про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1979) і Конвенція про права дитини (1989) не визначає ніяк репродуктивні права.

Противники цієї моделі репродукції мають на меті запобігання у експлуатації сурогатних матерів, та перетворенню дітей на товар. Сурогатне материнство загрожує комерціалізацією жіночого тіла. Питання ціни часто може бути стимулом до сурогатного зачаття. Майнова нерівність здатна заохочувати у посередництві на запит у сурогатному материнстві. Деякі юристи наголошують, що подібна практика здатна підривати людську гідність жінки, оскільки її організм в силу можливостей репродукції здатен використовуватись як товар, за який визначається ціна послуги.

Сурогатне матенинство породжує дискримінацію, нерівність, а також несе ризики для життя та здоров'я сурогатних матерів, та їх дітей [2, с.133-136].

Сурогатне материнство викликає складні етичні та соціальні проблеми, що потребують збалансованого підходу. З одного боку, воно дає можливість безплідним парам або самотнім людям мати біологічно пов'язаних дітей, сприяючи реалізації права на батьківство. З іншого боку, воно породжує ризики експлуатації сурогатних матерів, особливо в країнах із низьким рівнем економічного розвитку, де жінки можуть погоджуватися на це через фінансову потребу.

Етичні дилеми включають питання комерціалізації людського життя, психологічного впливу на сурогатну матір і дитину, а також визначення правового статусу всіх сторін. Соціально сурогатне материнство може поглиблювати нерівність, якщо доступ до нього мають лише заможні, або викликати стигматизацію жінок, які беруть у ньому участь. Для розв'язання цих проблем необхідне чітке законодавче регулювання, яке захищатиме права всіх учасників, забезпечуватиме інформовану згоду та враховуватиме етичні принципи. Суспільний діалог і підвищення обізнаності також відіграють ключову роль у формуванні справедливого підходу до цього явища.

РОЗДІЛ 2.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Нормативне регулювання сурогатного материнства в Україні

Норми, що регулюють правові аспекти сурогатного материнства, містяться в різних нормативно-правових актах. Потенційні суб'єкти сурогатного материнства повинні бути ознайомленими з законодавством та національною судовою практикою щодо сурогатного виношування.

Основні нормативні акти у сфері допоміжних репродуктивних технологій виокремлюють:

- Цивільний кодекс: Закон України України від 16.01.2003 №435-IV;
- Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III;
- Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 14 лютого 1992 р. №2801-XII;
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 р. № 787 «Про затвердження ворядоку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [4, с. 142-146].

Стрімкий прогрес у сфері допоміжних репродуктивних технологій зумовив до передбачуваного вдосконалення та створення низки правових норм та законів. В силу того, що Україні є своєрідним лідером у наданні репродуктивних послуг винила готсра необхідність у структуризації цього виду медичної практики. В Україні сургатне материнство є визнаним на національному рівні. Однак через начебто позитивні тенденції у створеному законодавсті по репродукції існують досі і проблемні та спірні питання які потребують своєчасного та дієвого втручання.

Наявне існування законодавста щодо сурогатного материнства значно спрощує продцедуру проведення, а також визначає суб'єктивний склад, програму сурогатного материнства, вимоги до суб'єктів та особливості проведення. Вітчизняне правове ругулювання інституту сурогатного материнства досить інформатичне та пропрацьоване, що усуває появу такого явища, як правовий вакуум (відсутність, або недостатня визначеність), який присутній у деяких країнах світу.

Основним правовим регулювальним актом в Україні по допоміжній репродукції є Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 787 від 9 вересня 2013 р. «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні». Важливість наказу № 787 полягає у регулюванні питання яке стосується державної реєстрації дитини, внаслідок сурогатного виношування [5, с. 123-129].

6.9. У разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування ДРТ, державна реєстрація народження дитини проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на таке перенесення [8].

Проте є наявні та суттєві недоліки даного документу. Насамперед, цей акт є всього лише наказом, а не законом. В теперішній ієрархії актів закон має вищу юридичну силу, ніж підзаконні нормативно-правові акти. Наказ лише частково врегульовує юридичні питання по процедурі сурогатного материнства. Наказ №787 не встановлює вимог щодо договору по сурогатному материнстві. Відсутні вимоги та суб'єктний склад, а також не є врегульовано питання відповідальності. Через це існує безліч дискусійних проблем щодо правильності укладання договору, особливо коли однією зі сторін є іноземці. Прослідковується явна застарілість документу, прийнятий, ще у 2013 наказ не здатний повноцінно надолужити прогрес медичної сфери [5, с. 123-129].

Сімейник кодекс України містить норму котра стосується походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

1. У разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини.

2. У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя.

3. Подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [9].

Існуючі різновиди репродуктивних технологій зумовили створення порядку встановлення походження дитини (ст. 123 СК України). Даний вид медичної допомоги керується ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я, з урахуванням якої кожна дієздатна жінка має право на застосування штучного запліднення та імплантацію ембріона. Даним видом діяльності можуть займатись лише ліцензовані заклади, за наявності письмової згоди подружжя. Все що стосується штучного запліднення, а також інформації про клієнта є лікарською таємницею. Відповідно до вже згаданого наказу № 787 сурогатною матір'ю можуть бути повнолітня жінка за умови наявності власної дитини, відсутності медичних протипоказань, та добровільно письмової згоди [11].

Стаття 281 ЦК України, а саме частина 7, передбачає, що:

7. Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством [12].

Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я.

Стаття 48. Штучне запліднення та імплантація ембріона

Застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці.

Розкриття анонімності донора може бути здійснено в порядку, передбаченому законодавством [7].

Законодавство України передбачає умови здійснення сурогатного материнства, відповідно до п. 6.1 наказу МОЗ, за наявними медичними показаннями та відповідними документами. Український законодавець надав можливість

виношування дитини родичами батьків, на відміну від законів Ізраїлю та Індії. Права та обов'язки, що сформувалися між сторонами унаслідок сурогатного виношування, будуть регулюватись відповідною главою ЦКУ, яка містить основні положення про договори. Договір може містити основні права та обов'язки суб'єктів та її контрагентів. Майбутні батьки за бажання можуть зобов'язати сурогатну матір відвідувати щомісячні медичні обстеження, надавати рекомендації щодо раціону харчування, та різного роду поради які будуть стосуватись вдалого та здорового виношування майбутньої дитини. В свою чергу біологічні батьки повинні забезпечити виконання усіх умов які узгоджувались з сурогатною матір'ю (матеріальна складова договору, що включає в себе фактичні витрати та винагороду за надану послугу) [1, с. 145].

Проаналізувавши наведені вище нормативні акти можна дійти висновку, що Україна багато в чому випередила деякі країни у питанні сурогатного материнства, але досі не має єдиного загальнообов'язкового закону котрий би посідав головуєче місце у ієрархії. У майбутньому законі повинні міститись більш чіткі вимоги до сурогатної матері та подружжя, регламентацію більш чіткої процедури встановлення батьківства над дитиною, з урахуванням форс-мажорних обставин.

2.2. Процедура сурогатного материнства: вимоги до сторін, укладання договору

Відносини які передбачають та передують сурогатному материнству регулюються укладенням відповідних договорів між заінтересованими суб'єктами. Цивільний кодекс України не містить згадки про договір, який би стосувався юридичної взаємодії у сфері сурогатного виношування, однак враховуючи дію принципу свободи договору, він має місце, за умови його відповідності загальним засадам цивільного законодавства. Правова природа договору про сурогатне виношування є не до кінця з'ясованою та розстлумаченою. На перший погляд може видатись, що такий договір є тотожним до договору про надання послуг, згідно якого одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, де у підсумку замовник зобов'язується виплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлене договором (ст. 901 ЦК).

Також у цьому договорі прослідковуються прикметні елементи підряду, (батьків цікавить результат у вигляді народження дитини), а також трудового договору, адже у ньому закладений порядок виконання «надання послуг», режими та графіки дій у ході виконання договору (обов'язки сурогатної матері у дотриманні рекомендацій лікарів, своєчасні перевірки, тощо). До сьогодні у законодавстві не існує договору який би відображав сутність відносин пов'язаних із сурогатним материнством. Аби вирішити цю проблему можна інтерпритувати абз. 1 п. 3 ст. 6 ЦК, згідно якого сторони у договорі можуть відійти від положень актів цивільного законодавства та врегулювати відносини на власний розсуд.

Типовими положеннями такого договору зазвичай є:

- Предмет договору - надання послуги сурогатною матір'ю з виношування дитини та подальшою передачею майбутнім батьками.
- Умови виношування дитини: медичний супровід, витрати, місце проживання сурогатної матері, умови життя.
- Порядок розрахунку між сторонами: фіксована сума за виношування дитини, страхування, медичні послуги, поточні витрати протягом вагітності тощо.
- Права та обов'язки суб'єктів: право на інформування, вивіз, дотримання обов'язків тощо.
- Відповідальність сторін: гарантія виконання сторонами договору погоджених умов.

Важливою особливістю є те, що законодавцем не було визначено обов'язкового нотаріального посвідчення договору про сурогатне виношування. У результаті можуть траплятись випадки із зловживанням прогалин у законодавстві, що на практиці може вилитись у неприємні обставини (відмова у видачі дитини, шантаж, вимагання грошей, розголошення конфіденційної інформації, погрози). Аби уникнути можливих труднощів та забезпечити себе, необхідно щоб договір був укладений у нотаріальній формі [10].

Перелік документів, необхідних для проведення СМ, з боку сурогатної матері:

- заява сурогатної матері;
- копія паспорта сурогатної матері;

- копія свідоцтва про шлюб або про розлучення сурогатної матері (крім одиноких жінок);
- копія свідоцтва про народження дитини (дітей);
- згода чоловіка сурогатної матері на її участь у програмі сурогатного материнства за формою, наведеною в додатку 19 до Порядку (крім одиноких жінок).

Перелік документів, необхідних для проведення СМ, з боку подружжя, в інтересах якого здійснюється СМ:

- заява пацієнта/пацієнтів щодо застосування ДРТ;
- копії паспортів;
- копія свідоцтва про шлюб;
- нотаріально засвідчена копія письмового спільного договору між сурогатною матір'ю та жінкою (чоловіком) або подружжям.

Визначення законних батька та матері дитини, народженої сурогатною матір'ю здійснюється за допомогою положень Сімейного кодексу України. Ч. 2 ст. 123 СК України каже, що «у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя».

Законодавець визначив чіткі критерії у можливому оспорюванні материнства у ч. 2 ст. 139 СК України (у разі перенесення в організм сурогатної матері ембріона зачатого подружжям з використанням репродуктивних технологій, сурогатна мати не має права на біологічне визнання дитини). Чинні положення законодавства України зосереджені на гарантіях захисту дитини та прав подружжя, що є біологічними батьками дитини. Дитина яка була народжена після сурогатного виношування має повноцінне право на родину, наявність матері та батька, що є її біологічними батьками. Послугою сурогатної матері може скористатись лише подружжя пара (бездітна), самоті жінки/чоловіки (та/або гомосексуальні пари) не мають права на звернення до програми сурогатного материнства [11].

Сучасні положення щодо договору сурогатного материнства в Україні хоч і є, але залишаються неповноцінними. На мою думку слід конкретизувати певні норми

права, та встановити чітку вимогу у нотаріальному посвідчення, що у свою чергу забезпечить належне виконання договору.

2.3. Особливості реалізації сурогатного материнства в умовах війни

Діяльність з надання послуг сурогатного материнства в Україні існує не один десяток років, але віднедавна в силу останніх подій пов'язаних з війною розпочатою 24 лютого 2022р. ситуація у даній сфері ускладнилась. Тогочасне становище сурогатного материнства в Україні і так було не в оптимальній унормованій формі, а в умовах бойових дій, суб'єкти даних відносин потерпіли ряд негативних зрушень, що погіршило ситуацію в цілому. Десятки новонароджених дітей програмою сурогатного виношування не були переданими своїм біологічним батькам, які були громадянами інших країн через активні бойові дії.

Другою неочевидною проблемою виявилось те, що жінки яким таки вдалось евакуюватись у сусідні з Україною держави, які надали тимчасовий захист та статус біженця, не практикують сурогатне материнство на своїй теретирії (з тих чи інших причин). Відтак виникали труднощі з реєстрацією новонародженої дитини сурогатною матір'ю. Біологічні батьки часто не мали прямого зв'язку між медичними закладами та сурогатними матерями, а відтак, подальша доля народженої дитини залишалась невідомою. Не докінця відомою залишається ситуація із народженням дітей сурогатними матерями на окупованих територіях, що може унеможливити інформування про або передачу дитини біологічним батькам [3, с. 144-146].

Статтею 144 Сімейного кодексу України визначено, що біологічні батьки зобов'язані без зволікань, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 визначено, що реєстрація дитини народженої сурогатним виношуванням, здійснюється з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність

підпису на якій має бути нотаріально засвідчена, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом [8].

До повномаштабного вторгнення Україна була лідером у східній Європі за послугами сурогатного материнства, але через воєнні події кількість народжень за програмою сурогатного виношування впала до 90%, натомість у Грузії, кількість дітей народжених шляхом сурогатного виношування виросло на 400%, з початку 2023 року. Зараз Грузія є лояльною та комфортною країною у сфері репродуктивних технологій, що зумовило очевидний приріст із клінік України та Росії, задля збереження міжнародних клієнтів, та подальшого співіснування у стабільних умовах [6].

До повномаштабних подій в Україні народжувалось близько 2500 дітей згідно програми сурогатного виношування, цим цифрам сприяв попит у іноземних пар, переважно з Китаю та Європи. Іноземців приваблюють гарантії, чіткість процесу та розвиток репродуктивних технологій, не менш значущим у виборі на користь України є і вартість за послугу сурогатного материнства. Станом на 2022 рік народження дитини від української сурогатної матері в середньому обійдеться у 35 000 - 55 000 доларів — це приблизно третина ціни за такі послуги в США. Індустрія сурогатного материнства стала перебувати у хиткому та вразливому стані після повномаштабного вторгнення Росії. Вагітним жінкам доводилось адаптуватись до суворих реалій та миритись з проблемами які виникли через бойові дії. Проблеми з комунікацією переривали і так хиткий зв'язок з лікарями та клініками.

Жінки які знаходились за межами України потрапляли у скруте становище через місцеву політику щодо сурогатного виношування. Близьче до пологів сурогатні матері повинні повернутись до України, аби зберегти обов'язок перед біологічними батьками, адже у тій самій Польщі де налічується велика кількість біженців, сурогатне материнство є незаконним, що в подальшому може створити труднощі для майбутніх батьків у визанні їхнього права на дитину [13].

Події 24 лютого 2022 року сильно вплинули на діяльність агенств та клінік з надання репродуктивних послуг. Сурогатні матері пережили та продовжують стикатись із труднощами у реалізації обов'язку перед біологічними батьками.

Велика кількість жінок потерпіли психологічний, а дехто і фізичний вплив від подій війни розгорнутою Росією. Зараз становище суротагного материнства в Україні досить хитке, але воно продовжує здійснюватись попри надскладні зовнішні фактори.

РОЗДІЛ 3.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ

3.1. Сурогатне материнство та правові заходи в зарубіжних країнах

Сурогатне материнство було і продовжує бути неоднозначною темою для багатьох. Безліч чинників зумовлюють складність у регулюванні репродуктивних технологій на національному рівні. Релігійні, етичні та правові питання не дозволяють створити єдину загальну думку про сурогатне материнство. Попри це існує чимало країн які індивідуально, але все ж прийняли різні керівні принципи у своє законодавство щодо сурогатного виношування.

Висвітленню цієї теми передувало створення визначених спеціалізованих комітетів пов'язаних з сурогатним материнством. У Великій Британії Комітет Уорнока (Warnock Committee), у Ізраїлі Комісія Алоні (Aloni Commission), та Комітети у Новій Зеландії, Індії розглядали істотність та доцільність даного інституту репродукції. Правове різномайття країн спричинило самотутні норми права у даній сфері.

Ізраїль став першою країною у якій визнали сурогатне материнство на національному рівні. Напрацьовані Комісією рекомендації вилились у закон про договори стосовно сурогатного материнства (1996). Одна з особливостей цього закону стосується правового статусу біологічної матері. Законне батьківство передається майбутнім батькам одразу після народження дитини, і відтоді вони починають мати обов'язки та нести відповідальність по відношенню до своєї дитини. Третьою особою за законом є працівник служби соціального захисту який своєю присутністю констатує передачу дитини біологічним батькам під опіку. Батькам надається семиденний термін на подачу заяви про встановлення батьківства з моменту народження дитини. Суд автоматично видає рішення про встановлення батьківства над дитиною, якщо тільки співробітник соціальної служби не вважатиме дане рішення хибним та загрозливим по відношенню до дитини.

Передбачувані батьки є батьками «за замовчуванням», за відсутності негативних обставин вони отримують опіку над дитиною [14, с. 105].

У 1989 році уряд Канади був зацікавленим у розгляді тогочасних репродуктивних технологій та останніх медичних розробок у лікуванні безпліддя на той час. Були розроблені та запропоновані моделі регулювання на основі етичних та соціальних міркувань. Співпраця уряду, комісії та медичних працівників у сфері безпліддя та репродукції зумовила створення Закону про допоміжну репродукцію людини (AHR Act), який став повноцінним законом у березні 2004 року.

Принципи:

- При використанні технологій АНР на першому місці має бути здоров'я та благополуччя дітей;
- Використання відповідних заходів допоможе захистити здоров'я, безпеку, гідність і права людей, постраждалих від використання технологій АНР;
- Оскільки технології АНР більш сильно впливають на жінок, а не на чоловіків, їхнє здоров'я має бути захищене;
- Перед використанням цих технологій завжди має бути надана вільна та інформована згода;
- Люди, які використовують технології АНР, не повинні зазнавати дискримінації;
- Комерційна торгівля та зловживання репродуктивними можливостями дітей, жінок і чоловіків є злочином з міркувань здоров'я та етики;
- Потрібно підтримувати збереження та захист людської індивідуальності та різноманітності.

Заборони, пов'язані з сурогатним материнством

Відповідно до розділу 6 Закону про АНР, жодна особа не має права:

- Платити, пропонувати платити або рекламувати, що вони будуть платити жінці за те, щоб вона стала сурогатною матір'ю;
- Платити, пропонувати платити або рекламувати платити іншій особі за організацію послуг сурогатної матері;

- Радити або переконувати жінку стати сурогатною матір'ю або робити будь-які медичні процедури, щоб допомогти жінці стати сурогатною матір'ю, знаючи або маючи підстави вважати, що жінці ще не виповнився 21 рік.

Усі наведені заборони впливають з Закону про АНР. Використання репродуктивних можливостей дітей, жінок і чоловіків для комерційної вигоди суворо заборонено з міркувань здоров'я та етичних міркувань. У Системі репродуктивних послуг Канади основою є альтруїстичне сурогатне материнство [26].

До 1980-х років сурогатне материнство у Великій Британії не було належно оформленим. Однак бурхливий розвиток репродуктивних технологій став причиною появи Закону про сурогатне материнство 1985 року. Закон визначав сурогатну матір як жінку, яка виношує дитину за договором з метою передачі дитини біологічним батькам. *Основними регулятивними законами сурогатного материнства у Великій Британії є:*

- Закону про сурогатне материнство (Surrogacy Arrangements Act 1985);
- Закон про людське запліднення та ембріологію (Human Fertilisation and Embryology Act 1990).

Однією з особливостей регулювання сурогатного материнства у Великій Британії полягає у статусі законних батьків дитини. Спершу законними батьками будуть вважатись сурогатна мати та її чоловік, а передбачувані біологічні батька повинні подати заяву до суду на визнання батьківства після народження дитини. В силу наявного «першого батьківства» існують думки про те, що сурогатна мати захоче залишити собі дитину, в свою чергу і сурогатні матері можуть піддаватись ризику у вигляді відмови біологічних батьків брати на себе відповідальність за дитину після народження. Насправді ці проблеми зустрічаються досить не часто. В уникненні таких інцидентів допомагає наявність добре складеної угоди. Хоча вона і не має обов'язкової юридичної сили, належне письмове викладення допомагає у налагодженні чітких та надійних відносин між сторонами. У разі виникнення певних суперечностей та незгод завжди є опція із звернення до сімейного суду з метою видачі наказу про влаштування дитини. На щастя у Великій Британії було лише

кілька випадків у непорозуміннях між сторонами стосовно дитини. Кожна справа розглядається індивідуально, суд зважує, що в інтересах дитини.

Останні 15 років видались більш сприятливими та прийнятнішими для громадян Великої Британії у побудові сім'ї. У 2008 році у рамках Закону про запліднення та ембріологію людини було легалізовано некомерційні агентства які займались сурогатним материнством. Було розширено групу людей які могли подати заяву на отримання бажаного батьківства, серед них були одностатеві та неодружені пари. Стрімкий розвиток та потреба громадськості стали причиною у реалізації Високого суду Великобританії з ратифікування міжнародних справ по сурогатному материнству. Було змінено правила зберігання ембріонів, уряд просунув ідею з правом на відпустку під час вагітності та пологах під час сурогатного виношування. Дане питання залишається завжди на слуху, та пропонуються ідеї у оновленні наявного законодавства. Як і у вищезгаданих країнах у Великій Британії дозволене лише альтруїстична форма сурогатного материнства [28].

Іран є єдиною мусульманською країною у якій дозволене сурогатне материнство. Послуга сурогатного материнства в Ірані є одним з методів лікування безпліддя, який законно пропонується подружнім парам. У Ірані дозволене комерційне та альтруїстичне сурогатне материнство як для власних громадян так і для іноземних пар. До сьогодні у Ірані не існує спеціального закону щодо сурогатного материнства, але у 2003 році у Ісламській раді був схвалений закон про донорство ембріонів, що потім вилилось у погодження від Ради опікунів та подальший дозвіл на використання цього закону у сфері сурогатного материнства. Усе що стосується договорів сурогатного материнства ґрунтується на основі 10 та 512 статей Цивільного кодексу, у формі договору оренди, або як і в Україні дозволена інтерпретація приватних договорів у разі відсутності прямих протиріч із законом [19].

Сурогатне материнство в Ірані спирається на фетви деяких релігійних священнослужителів, які дозволили його. Легалізації даної практики свого часу сприяв верховний лідер Ірану і Великий аятола Алі Хаменеї (Supreme Leader and

Grand Ayatollah Ali Khamene) благословив цю практику яка залишається чинною і до сьогодні. Як і у решті країн існують скептики та критики даної моделі репродукції. При наявній практиці сурогатного материнства існує і ряд дискусійних питань. Відсутність належного законодавчого регулювання усіх аспектів цього процесу залишила без відповіді важливі питання. При потенційних ускладненнях не існує чіткої моделі регулювання [17].

Сурогатне материнство у США не має єдиного федерального закону в силу особливостей федеративного існування. Незважаючи на це багато штатів прийняли закони які регулюють сурогатне виношування. У штатах де сурогатне материнство є дозволним, відповідні норми щодо материнства є сприятливими та дозволяють укладати договори, видавати накази про батьківство до народження дитини. У США дитина, народжена на території країни, отримує громадянство за правом народження, незалежно від того, з якої країни походять її батьки. На відміну від певних держав, наприклад Індії, де через угоди про сурогатне материнство з'являлися діти без громадянства, як у випадку з Baby Manji (Smerdon 2008–2009, 15, 24), у Сполучених Штатах усі діти, народжені на їхній території, автоматично стають громадянами США. У багатьох штатах практикується комерційне сурогатне материнство та дозволяється залучення наступних груп людей у майбутньому батьківстві: неодружені, лесбійки, бісексуали, геї або трансгендери. Сполучені штати є привабливим ринком через своє гарантії та розвиненість відповідних технологій репродукції. Сурогатне материнство у США вважається одним з найдорожчих у світі. Іншою проблемою із сурогатним материнством у США є неузгодженість законів, які існують щодо нього, навіть між штатами, розташованими лише за кілька миль один від одного. Кожна держава створює власний режим сімейного законодавства, що призводить до п'ятдесяти різних визначень того, хто є батьком і які існують правила щодо того, чи є сурогатне материнство законним чи незаконним. У разі виникнення конфлікту законодавства між державами, як правило, перевагу має право держави, де живе та народжує сурогатна мати [23].

3.2. Країни із суворими обмеженнями або заборонаю сурогатного материнства

Друга група: легальність альтруїстичного сурогатного материнства, але заборона комерційного і міжнародного сурогатного материнства.

У Нідерландах сурогатне материнство дозволено за таких умов:

- Передбачувані батьки можуть домовитися приватно з кимось із своїх знайомих, наприклад, з родичем чи знайомим.
- Їм заборонено публічно заявляти, що шукають сурогатну матір. Це включає дописи в соціальних мережах.

Загалом у Нідерландах не самі сприятливі умови для здійснення допоміжної репродукції, однак недавній законопроект щодо сурогатного материнства 4 липня 2023 року представив ряд важливих потенційних змін до Цивільного кодексу. Законопроект містить оновлений статус сурогатної матері та передбачуваних батьків, також він стосується визначення передбаченого батьківства з боку біологічних батьків, ще до народження дитини. Було висунуто ідею про створення спеціального реєстру сурогатного материнства та питання про зміст договору [20, 21].

Сурогатне материнство у Бельгії не підлягає забороні (окрім комерційного) чи регулюванню спеціальним законом. Практика із надання допоміжних репродуктивних послуг у Бельгії трапляється вкрай рідко. За 2019 рік п'ять центрів репродуктивної допомоги підтвердили 33 випадки вагітності. Важка доступність та складність у схваленні заявки на процедуру мінімізує потенційні звернення [15].

Сурогатне материнство Данії регулюється спеціальним законом 2007 року «Новий закон про штучне запліднення» («New Artificial Insemination Law»). Послуги надання допоміжної репродукції не обмежуються у потенційних зверненнях від різних груп людей. Наявне законодавство забороняє комерційний формат на території Данії. Сурогатною матір'ю може бути жінка яка самостійно погодилась на дану процедуру з альтруїстичних мотивів. Сурогатне материнство у Данії є непопулярним явищем, через це пошуки потенційної сурогатної матері є досить складними. Данці які потребують цієї послуги часто їдуть в США, Мексику або Україну в пошуках сурогатної матері.

Третя група: включає країни, де будь-які комерційні або альтруїстичні практики сурогатного материнства є незаконними.

Доля сурогатного материнства у Франції є вкрай неоднозначною та проблемною. Першим відомим рішенням щодо сурогатного материнства було рішення Альма-матер 13 грудня 1989 року, яке визнало даний процес недійсним. З часом заборону було також висвітлено у Законі про біоетеху 1994 року. Стаття 7-16 Цивільного кодексу (Law No. 653-94) визнала цю процедуру недійсною. «Будь-яка угода, пов'язана з репродуктивною функцією або вагітністю від імені іншої особи, є недійсною». Законодавець керувався етичністю та прийнятністю цього питання на території Франції, особливо щодо аспекту можливої комерціалізації тіла. Усі угоди з 1994 року чітко визнавались незаконними та мали кримінальну караність (згідно зі статтею 227-12). Санкція полягала у тюремному ув'язненні від 6 місяців та штрафу у розмірі 7 500 євро до 6 років позбавлення волі і штрафу в розмірі 45 000 євро.

Практика комерційного та альтруїстичного сурогатного материнства у Німеччині вважається незаконною діяльністю. По репродукції був прийнятий відповідний Закон про захист плоду, який обмежував потенційні процедури пов'язані з використанням репродуктивних технологій. Відповідно до німецького Цивільного кодексу, законною матір'ю буде вважатись жінка яка народила дитину. Такі обмеження в області репродуктивної медицини змушують німців звертатися за вирішенням проблем безпліддя до сусідніх країн, де дозволено сурогатне материнство і донорство яйцеклітин [19].

Відповідно до статті 1, абзацу 1, № 7 Закону про захист ембріонів (ESchG), проведення штучного запліднення або передача людського ембріона жінці, яка бажає назавжди залишити свою дитину третім особам після народження (сурогатна мати), є кримінальним злочином. Відповідно до розділу 13 с Закону про всиновлення (AdVermiG), послуги із залученням сурогатної матері є забороненими. Згідно з пунктами 1 і 2 розділу 14b AdVermiG, будь-хто, хто керує агентством сурогатних матерів або отримує або йому обіцяють фінансову вигоду від агентства сурогатних матерів, вчиняє кримінальний злочин.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було проведено дослідження сутності сурогатного материнства як правового та соціального явища в Україні, а також здійснено порівняльний аналіз його регулювання у правових системах інших країн. Було розглянуто ключові аспекти правового статусу сурогатного материнства, включаючи його визначення, умови реалізації, права та обов'язки сторін, а також етичні й юридичні виклики, що виникають у процесі застосування цього інституту.

1. Сурогатне материнство в Україні регулюється нормами сімейного законодавства, зокрема Сімейним кодексом України, а також підзаконними актами, такими як накази Міністерства охорони здоров'я. Воно визначається як допоміжна репродуктивна технологія, що передбачає виношування дитини сурогатною матір'ю для генетичних батьків. Україна є однією з небагатьох країн, де сурогатне материнство дозволено на комерційній основі, що приваблює іноземних громадян, однак створює низку правових колізій, зокрема щодо громадянства дитини та визнання батьківства в інших юрисдикціях.

2. Міжнародний контекст демонструє значну різноманітність підходів до регулювання сурогатного материнства. У країнах із розвиненими правовими системами, таких як США, правове регулювання варіюється залежно від штату: наприклад, у Каліфорнії сурогатне материнство дозволено й чітко врегульовано, тоді як у Нью-Йорку до недавнього часу діяла заборона. У країнах Європейського Союзу, таких як Франція та Німеччина, сурогатне материнство повністю заборонено через етичні міркування та захист гідності людини. Натомість у країнах, як-от Грузія чи Індія, воно частково дозволено, але з жорсткими обмеженнями для іноземців.

3. Класифікація правового регулювання сурогатного материнства у світі може бути поділена на три основні моделі:

- 1) повна заборона (Франція, Німеччина);
- 2) дозвіл із суворими обмеженнями (Велика Британія, де дозволено лише альтруїстичне сурогатне материнство);

3) ліберальне регулювання з комерційною складовою (Україна, окремі штати США).

Ця класифікація впливає на міжнародну співпрацю, міграцію репродуктивного туризму та правову визначеність статусу дитини.

4. Проблематика в Україні полягає у недостатній гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Наприклад, відсутність чітких норм щодо прав сурогатної матері, а також труднощі з визнанням батьківських прав іноземними державами призводять до юридичних конфліктів. Крім того, комерційний аспект сурогатного материнства в Україні викликає дискусії щодо можливого порушення прав жінок і перетворення їх на об'єкт експлуатації.

5. Порівняльний аналіз показав, що правові системи країн, які забороняють сурогатне материнство, спираються на принципи захисту суспільної моралі та прав людини, тоді як країни з ліберальним підходом акцентують на свободі вибору та репродуктивних правах. Україна займає проміжну позицію, поєднуючи комерційну доступність із недостатньо розвиненим правовим захистом усіх сторін процесу. Важливо підкреслити, що сурогатне материнство є динамічним інститутом, який постійно еволюціонує під впливом технологічного прогресу, змін у суспільних поглядах та міжнародного права.

В Україні необхідне вдосконалення законодавства, зокрема у напрямі чіткого визначення правового статусу сурогатної матері, уніфікації процедур для іноземних громадян та посилення етичного контролю. У глобальному контексті гармонізація підходів до сурогатного материнства могла б сприяти зменшенню правових колізій та захисту інтересів усіх залучених сторін, включаючи дитину, яка є центральним суб'єктом цього процесу.

Таким чином, сурогатне материнство в Україні та світі залишається складним і багатогранним явищем, яке вимагає комплексного підходу до правового регулювання, враховуючи як національні особливості, так і міжнародні тенденції. Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на аналіз етичних дилем та розробку універсальних стандартів для забезпечення правового захисту всіх учасників сурогатного материнства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахмедова А. О. Особливості правового регулювання сурогатного материнства в Україні та за кордоном. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 145–148.
2. Барабаш М. Т., Француз А. Й. Правові аспекти сурогатного материнства: міжнародний та національний контексти. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 133–136. DOI: 10.32782/yuvv.2024.4.18.
3. Брюховецька М. Проблеми реалізації права на сурогатне материнство в умовах російсько-української війни. *Деокупація. Юридичний фронт: матеріали Міжнар. експерт. круглого столу (Київ, 18 берез. 2022 р.)* / упоряд. та наук. ред. О. В. Кресін. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 144–146.
4. Гнатів О. О. Договір про сурогатне материнство як регулятор даних правовідносин. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1. С. 142–146. DOI: 10.35774/app2023.01.142.
5. Костик Є. Законодавство України про сурогатне материнство: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридичний вісник*. 2021. № 5. С. 123–129. DOI: 10.32837/yuvv015.2255.
6. Куленбекова Е., Віттенберг Д., Єстаф'єва М. Сурогатне материнство. Як війна Росії проти України змінила ринок світу. *BBC News Україна*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c2qq367g94qo> (дата звернення: 11.03.2025).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
8. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#n317> (дата звернення: 07.03.2025).
9. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 07.03.2025).

10. Степанов І., Савелова Ю. Договір про сурогатне материнство: як правильно укласти та декларувати. *Юридична газета*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/dogovir-pro-surogatne-materinstvo-yak-pravilno-ukladati-ta-deklaruvati.html> (дата звернення: 09.03.2025).
11. Сурогатне материнство. *WikiLegalAid*. 2024. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Сурогатне_материнство (дата звернення: 07.03.2025).
12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
13. Через війну індустрію сурогатного материнства в Україні охопила криза. *The Economist*. 2022. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107729/cherez-vijnu-industriyu-surohatnoho-materynstva-v-ukrayini-ohopyla-kryza-the-economist/> (дата звернення: 12.03.2025).
14. Aneesh V. Pillai. Surrogacy: legal, ethical and moral issues. *ResearchGate*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340755343_SURROGACY_LEGAL_ETHICAL_AND_MORAL_ISSUES (date of access: 07.03.2025).
15. Belgian ethics body asks for legalisation of surrogacy. *CNE News*. 2023. URL: <https://cne.news/article/3174-belgian-ethics-body-asks-for-legalisation-of-surrogacy> (date of access: 23.03.2025).
16. Cherdak O. Comment l'histoire de la maternité de substitution a changé au fil des ans. *Feskov Human Reproduction Group*. 2021. URL: <https://mere-porteuse-centre.fr/comment-lhistoire-de-la-maternite-de-substitution.html#liter2> (date of access: 07.03.2025).
17. Commercial surrogacy in Iran: where infertility and poverty meet. *The New Arab*. 2021. URL: <https://www.newarab.com/features/commercial-surrogacy-iran-growing-phenomenon> (date of access: 23.03.2025).
18. Dr Nayana Hitesh Patel. Insight into different aspects of surrogacy practices. *PMC*. 2018. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6262674/> (date of access: 07.03.2025).

19. Ghodrati F. A comparative study of surrogacy rights in Iran and European countries, a review article. *ScienceDirect*. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352552523000117#section-cited-by> (date of access: 23.03.2025).
20. Gesley J. Netherlands: bill to regulate surrogacy introduced. *The Library of Congress*. 2023. URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-08-10/netherlands-bill-to-regulate-surrogacy-introduced/> (date of access: 23.03.2025).
21. Legal and illegal aspects of surrogacy. *Government of the Netherlands*. URL: <https://www.government.nl/topics/surrogate-mothers/surrogacy-legal-aspects> (date of access: 23.03.2025).
22. Maikut K., Savaida O., Zdrenyk I., Tsmots U. Legal regulation of surrogacy: international experience, status and prospects for development in Ukraine. *Social & Legal Studios*. 2024. Vol. 7, No. 3. P. 169–177. DOI: 10.32518/sals3.2024.169.
23. Mohapatra S. States of confusion: regulation of surrogacy in the United States. *OpenEdition Books*. URL: <https://books.openedition.org/editionsmsmh/10749> (date of access: 23.03.2025).
24. Neelam Chhagani. Types of surrogacy: gestational vs. traditional surrogacy. *Complete Surrogacy Consulting Services*. 2025. URL: <https://completesurrogacy.com/types-of-surrogacy/> (date of access: 07.03.2025).
25. Ponomarenko O. M., Ponomarenko Y. A., Ponomarenko K. Y. Legal regulation of surrogacy at the international and national levels: optimization of permissions, prohibitions and liability. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Vol. 73, No. 12, cz. 2. P. 2877–2881. DOI: 10.36740/WLek202012229.
26. Prohibitions related to surrogacy. *Canada.ca*. 2020. URL: <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/biologics-radiopharmaceuticals-genetic-therapies/legislation-guidelines/assisted-human-reproduction/prohibitions-related-surrogacy.html> (date of access: 23.03.2025).
27. Rien Janssens J. B. Regulating the international surrogacy market: the ethics of commercial surrogacy in the Netherlands and India. *Medicine, Health Care and Philosophy*. 2020. Vol. 23. P. 621–630. DOI: 10.1007/s11019-020-09976-x.

28. Surrogacy in the UK (UK law). *NGA Law*. URL: <https://www.ngalaw.co.uk/knowledge-centre/uk-surrogacy-law/> (date of access: 23.03.2025).